Dossier

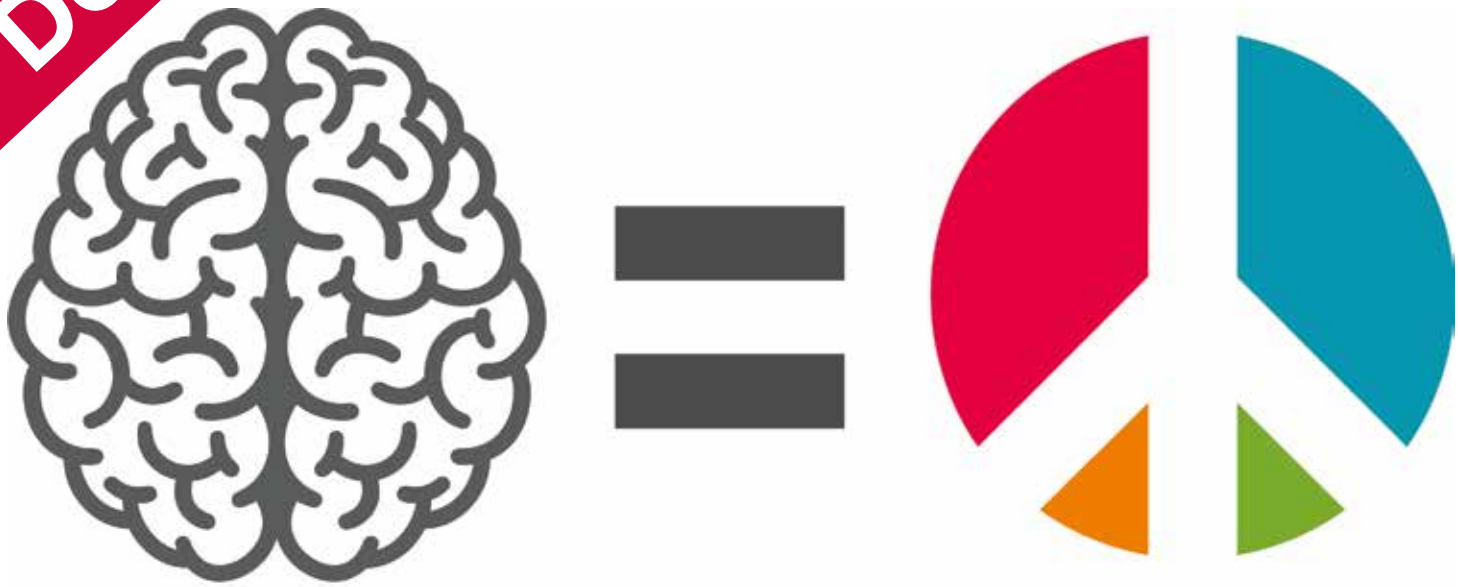

REDE IS VREDE

www.deMens.nu/redevrede

18 Vrede, een kwestie van rede én liefde
Een filosofische bespiegeling

22 In Flanders Fields Museum
Een museum met een missie

26 “Zelf aan het stuur van je leven staan”
Geweldloze of verbindende communicatie

28 Jongleren
Jongeren aan het woord

30 Nooit meer oorlog herdenken
Versteende getuigenissen uit WO I

32 Een zinnig gesprek
Discussie en debat over vrede

36 The Flowers of War
Muziek van gesneuvelde componisten

40 Visionaire vredesduiven van de 21ste eeuw
Vijf ontwapenende portretten

43 Doordacht
Een verzameling weetjes en tips

Vrede, een kwestie van rede én liefde

Een filosofische bespiegeling

© Shutterstock.com

Ondanks het globale bloedvergieten vormt de twintigste eeuw ook de tijd waarin het pacifisme aan de oppervlakte kwam drijven en de vredesbeweging wereldwijd van zich liet horen

Make love, not war. Met die alom bekende leuze wilde een generatie vredelievende dromers in de jaren zestig een einde maken aan de oorlog in Vietnam. Bij uitbreiding moesten alle oorlogen én het kapitalistische wereldsysteem, onder druk van grote idealen en geweldloos verzet, eraan geloven. Meer dan vijftig jaar na het ontstaan van die hippieleuze is er nog steeds oorlog in de wereld. Kan liefde ooit de eeuwigdurende oorlogsdrift van de mens overwinnen?

Bert Goossens

Alle wereldreligies verkondigen een boodschap van vrede en liefde, maar tegelijk bevatten de heilige geschriften ook minder vredelievende passages: alles staat of valt met de interpretatie van die teksten

Oorlog in tijden van liefde

Liefde kent vele gezichten: we kunnen liefdevolle gevoelens koesteren voor een partner, een kind, een ouder, een land, een vereniging, een ideologie, een god … Niet zelden echter ontsteekt die liefde net het oorlogsvuur.

Eeuwen voor het begin van onze jaartelling dichtte Homeros over de tienjarige strijd om Troje. De mythologische oorsprong van de oorlog zou bij de Trojaanse koningszoon Paris liggen, die uit de godinnen Hera, Athena en Aphrodite de mooiste moest kiezen. Paris' keuze viel op Aphrodite, die hem de bevallige Helena, de vrouw van de Spartaanse koning Menelaos, had beloofd. Paris ontvoerde Helena naar zijn heimat en vervolgens trokken alle Grieken, onder leiding van Menelaos' oorlogszuchtige broer Agamemnon, ten oorlog tegen Troje.

In de klassieke oudheid was oorlog onlosmakelijk verbonden met het leven. De Griekse filosoof Herakleitos bijvoorbeeld zag oorlog of conflict als 'oorzaak van alles', alsof het een wezenlijke natuurkracht vormde. De oude Grieken en Romeinen dweepten met de heroïek van de *Ilias*. Het verhaal inspireerde de Macedonische koning Alexander de Grote om grote delen van Azië te veroveren. Zijn doel was evenwel niet de liefde, maar roem en onsterfelijkheid.

Veel geleerden uit de oudheid dachten na over hoe en onder welke voorwaarden oorlog kon plaatsvinden. Een 'rechtvaardige oorlog' bleek evenwel een zeer rekbaar begrip. De Romeinse senator en filosoof Cicero bijvoorbeeld holde het zelfverdedigingsrecht uit om de vele Romeinse slachtpartijen te kunnen verantwoorden.

Ook vandaag beroepen grootmachten zich op het zelfverdedigingsrecht om bepaalde militaire acties, ver van huis, te rechtvaardigen. Denk maar aan de invasie in Irak, waarbij de toenmalige Amerikaanse president George W. Bush en de voormalige Britse premier Tony Blair een *war on terror* voerden binnen het kader van de *national security*. Newspeak om andere, geopolitieke belangen te dienen.

De kerkgeleerde Augustinus werkte de theorie van de rechtvaardige oorlog verder uit. Eeuwenlang zouden vorsten ze aanwenden om oorlogje te spelen en hun voetvolk de vernieling in te sturen.

Want God is liefde

Je vindt er geen maagden,
geen lepels van goud.
Die heilige geschriften
zijn verwarrend en oud.
Er staat niet geschreven
dat elke zot
mag misbruiken en moorden
in de naam van God.
Want God is liefde
en zeker geen haat.
(…)

Uit: *Hemel*, Bart Peeters.

Als we in de geschiedenis op zoek gaan naar een boodschap van *peace and love* komen we al snel bij de wereldgodsdiensten uit.

Alle grote religies bevatten teksten met de boodschap om van anderen te houden en het nemen van menselijk leven te vermijden. In het boeddhisme is de afwijzing van moord het eerste van de vijf voorschriften. De leer van het hindoeïsme omvat geweldloosheid en eerbied voor alle leven. Het jaïnisme verwerpt het nemen van elke vorm van leven. De Koran stelt dat je het door God geschapen leven niet mag doden, en de Bijbel en de Thora vatten het simpel samen in het gebod: jij zal niet doden (of jij zal niet moorden).

Tegelijkertijd bevatten de heilige geschriften ook passages die minder vredelievend ogen. Mozes predikt in het Oude Testament de moraal van oog om oog, tand om tand. In het Nieuwe Testament ziet de vredevolle Jezus er geen graten in om met behulp van een zweep enkele veehandelaren uit de tempel te jagen.

Heilige geschriften bevatten een divers aanbod aan ethische perspectieven. Alles staat of valt natuurlijk met hoe men de religieuze teksten wil lezen en interpreteren, en bovenal, of men de vredesboodschap ook laat gelden voor zij die een ander (of geen) geloof aanhangen.

Religieuze voorschriften inspireerden Mahatma Gandhi en Martin Luther King in

© Shutterstock.com

Het valt niet te miskennen dat de Verlichting, waarbij de rede als hoogste goed wordt beschouwd, een bakermat vormt voor onze huidige vredevolle samenlevingsvorm: de seculiere rechtsstaat

hun geweldloos verzet en Leo Tolstoj in zijn anarchistisch pacifisme. Dat religie evenwel kan motiveren om het zwaard op te nemen, bewijzen de vele heilige oorlogen, vroeger en nu.

Het idee van een eeuwige vrede wordt in de meeste religieuze denkbeelden voorbehouden voor een hiernamaals, waardoor het conflictueuze aardse leven toch wat draaglijker aanvoelt.

Rede is vrede

Je kan de vraag opwerpen of het niet eerder de rede dan de liefde is die de basis heeft gelegd voor het relatief vreedzaam samenleven dat we vandaag als West-Europese burgers mogen ervaren.

Het valt niet te miskennen dat de Verlichting, waarbij de rede als hoogste goed wordt beschouwd, een bakermat vormt voor onze huidige vredevolle samenlevingsvorm: de seculiere rechtsstaat.

Tijdens de Verlichting veranderde het politieke denken. Vrede was, net als andere maatschappelijke thema's, niet langer een zaak exclusief voor vorsten en machthebbers. De samenleving werd voortaan gesmeed door een sociaal contract tussen burgers en machthebbers, die de openbare orde handhaafden en de vrede moesten bewaren.

De vredesgedachte stopte bij de Verlichtingsdenkers niet aan de landsgrenzen. De Duitse filosoof Immanuel Kant stelde de oprichting van een federatie van vrije republieken, bestuurd door verlichte burgers, als voorwaarde voor wereldvrede. Supranationale instellingen zoals de Verenigde Naties en de Europese Unie streven vandaag diezelfde gedachte na.

Vrede is zoveel meer dan de afwezigheid van oorlog. Vandaag kunnen we ons geen vredevolle maatschappij indenken zonder de vrijwaring van de universele mensenrechten. De denkbeelden van Plato en Thomas Hobbes, die vrede alleen mogelijk achtten in een autoritaire staat waarin de individuele vrijheden moeten wijken, mogen we netjes klasseren.

Ons betere ik

De Canadese psycholoog Steven Pinker zet de stelling dat rede tot meer vrede leidt kracht bij in zijn boek *Ons betere ik. Waarom de mens steeds minder geweld gebruikt*.

Gewapend met een resem cijfers en statistieken argumenteert hij dat er nog nooit zoveel vrede is geweest in de wereld. Door de eeuwen heen is de mens minder gewelddadig geworden. In premoderne samenlevingen sloeg men elkaar om de haverklap de kop in. Traag maar gestaag bouwden mensen aan samenlevingen die samenwerking en vrede faciliteerden, met als orgelpunt de moderne seculiere rechtsstaat. Vandaag heerst in het grootste deel van de wereld vrede.

Pinker beroept zich voor zijn vredestheorie onder andere op het werk van socioloog Norbert Elias. Die stelde dat de Europeanen in de loop van enkele eeuwen leerden hun impulsen te beheersen, de langetermijngevolgen van hun handelingen te doorzien en rekening te houden met de gedachten en gevoelens van anderen. Een cultuur van eer, waarbij wraak een centraal gegeven vormde, maakte plaats voor een cultuur van waardigheid, waarbij men de emoties in bedwang probeerde te houden.

Wat Pinkers werk boeiend maakt, is dat hij naast het historische luik ook aandacht heeft voor de psychologische dimensie van vrede. Hij beschrijft hoe enkele innerlijke demonen leiden tot geweld: instrumenteel geweld, gewelddadige ideologie, wraak, sadistisch genoegen, roem en macht …

Het is dankzij onze ontwikkeling van de 'goede engelen', empathie, zelfbeheersing, moreel besef en gebruik van de rede, dat we als samenleving in staat zijn om vrede te faciliteren. Pinker gelooft met andere woorden niet dat de beschaving maar een dun laagje vernis is. We zijn als mensen vanaf de moderniteit geleidelijk aan minder wreed geworden. De Canadese psycholoog meent evenwel niet dat de agressieve kant van de mens ooit volledig gaat verdwijnen. Die zit te sterk ingebakken in onze biologische natuur. Een gezonde dosis agressie is vanuit een evolutionair perspectief ook nodig voor de mens om te overleven.

Pragmatisch pacifisme

Een vaak gelezen kritiek op Pinker is dat hij creatief omspringt met cijfergegevens om zijn vooruitgangsoptimisme kracht bij te zetten. Het valt niet te miskennen dat de twintigste eeuw, met onder andere twee

© Shutterstock.com

Cultuurhistoricus David Van Reybrouck pleit voor een actieve vredeseducatie binnen en buiten de schoolmuren: niet alleen de spelregels van onze samenleving aan jongeren meegeven, maar ook hun empathische vermogens aanscherpen

Wereldoorlogen, bijzonder wreedaardig was. De stelling dat het vroeger mogelijk nog slechter was, klinkt weinig overtuigend. De Koude Oorlog had het potentieel om uit te draaien op een allesvernietigende Apocalyps en wat als er anno 2018 een kernraket in handen van een groep terroristen valt? Alle statistische vooruitgang kan in één actie worden weggevaagd.

Ondanks het globale bloedvergieten vormt de twintigste eeuw ook de tijd waarin het pacifisme aan de oppervlakte kwam drijven. De beweging werd bruusk verstoord door de twee Wereldoorlogen en lange tijd gemarginaliseerd. Ze vond echter in de jaren na de Tweede Wereldoorlog haar tweede adem.

Het pacifistische gedachtegoed, waar de leuze *make love, not war* op steunt, kan eng worden ingevuld als het volledig afzweren van geweld. Een meer pragmatische invulling keurt oorlog principieel af, maar accepteert de mogelijkheid om geweld te gebruiken voor zelfverdediging en bescherming van de kwetsbaren.

Pacifisme houdt sociale actie in en onderscheidt zich daarmee van het passieve *pray for peace*. Activisten die ijveren voor democratie, mensenrechten, ontwapening, (gender)gelijkheid … hebben door de jaren heen belangrijke bijdragen aan het pacifistische gedachtegoed geleverd.

Politiek werd het pacifistische gedachtegoed uitgedragen door onder anderen Mahatma Gandhi, Martin Luther King en Nelson Mandela; individuen die tot op vandaag tot de verbeelding spreken.

Op zondag 23 oktober 1983 bereikte het pacifistische protest in België zijn hoogtepunt. Ruim 400.000 mensen protesteerden toen tegen de plaatsing van Amerikaanse en Russische kernraketten in West- en Centraal-Europa. Tot nu toe de grootste manifestatie die ons land heeft gekend.

Empathie in actie

Het menslievende pacifisme heeft zijn limieten. Geopolitieke belangen domineren nog steeds de politieke wereldagenda en ondanks massale straatprotesten blijft de wapenlobby in de Verenigde Staten haar eigen wetten schrijven.

Tegenwoordig worden de meeste oorlogen uitgevochten in landen tussen gemeenschappen die door etniciteit, taal, religie en/of geografie worden verdeeld. Terreur tegenover burgers is hierbij de vaakst gebruikte oorlogsstrategie.

Alleen door rede én liefde kunnen we samenlevingen binden en conflicten, die in hun meest radicale vorm in terreurdaden uitmonden, ontmijnen. De Vlaamse schrijver en cultuurhistoricus David Van Reybrouck breekt in *Vrede kun je leren*, geschreven samen met psychotherapeut Thomas d'Ansembourg, een lans voor een actieve vredeseducatie binnen en buiten de schoolmuren. We moeten niet alleen de spelregels van onze samenleving aan onze jongeren meegeven, aldus Van Reybrouck, maar ook hun empathische vermogens aanscherpen.

Vandaag krijgt ook de oorlog in ons hoofd meer en meer aandacht. Want hoe vredig is ons bestaan, wanneer we kampen met stress, een laag zelfbeeld of andere psychologische problemen? We kunnen pas spreken van een volkomen vreedzame samenleving als we naast de verdrinkende vluchtelingen en slachtoffers van terreur ook de pesterijen, zelfdodingen, burn-outs … tot een absoluut nulpunt kunnen reduceren.

Liefde en zorg voor de (mede)mens blijft ook anno 2018 een humanistisch ideaal om na te streven.

Meer weten?

- ***Philosophy of War & Peace*, Danny Praet (ed.), VUBPress, 2018.**
- ***Peace. A History of Movements and Ideas*, David Cortright, Cambridge University Press, 2008.**
- ***Ons betere ik. Waarom de mens steeds minder geweld gebruikt*, Steven Pinker, Uitgeverij Contact, 2011. Pinker is op 10 november 2018 te gast op het filosofiefestival Nacht van de Vrijdenker in Gent. Meer info op: www.nachtvandevrijdenker.be**
- ***Vrede kun je leren*, David Van Reybrouck en Thomas d'Ansembourg, De Bezige Bij, 2017.**

In Flanders Fields Museum

Een museum met een missie

Wouter Sinaeve, educatief medewerker van het In Flanders Fields Museum: jongeren worden aangespoord om zelf te gaan nadenken, en meestal leggen ze automatisch de link tussen toen en nu

Ieper, vredesstad: het is geen holle slogan. Het In Flanders Fields Museum vertelt het verhaal van de Eerste Wereldoorlog, maar laat elke bezoeker ook nadenken over oorlog en vrede de dag van vandaag. Het museum ontwikkelde onder andere een aantal workshops herinneringseducatie die specifiek op jongeren zijn gericht. Educatief medewerker Wouter Sinaeve licht toe.

Lieve Goemaere

Net bij dat ene graf het authentieke verhaal van die ene gesneuvelde soldaat vertellen, dat spreekt jongeren meer aan dan hen om de oren slaan met cijfers en weetjes

Wat wordt er precies bedoeld met herinneringseducatie?
Herinneringseducatie is het terugblikken op conflicten uit het verleden, om van daaruit lessen te trekken voor het heden. Het In Flanders Fields Museum is een pionier op dat vlak, en heeft een uniek uitgangspunt. Wij vertrekken namelijk van de visie: oorlog overkomt mensen. Al te vaak hoor je alleen de stem van de overwinnaar, die een heroisch verhaal vertelt over hoe de tegenpartij op de knieën werd gedwongen. Je hoort zelden iets over de impact op de gewone mens. Daar willen wij verandering in brengen. Onze insteek is: een oorlog heeft alleen verliezers. Van zodra de eerste stap naar oorlog wordt gezet, kunnen er geen winnaars meer zijn.

Hoe vertalen jullie die insteek naar de praktijk?
Veel te lang stond niemand stil bij de slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog. Daarom zijn wij die gaan opsporen, en letterlijk beginnen te tellen hoeveel slachtoffers hier op Belgische bodem zijn gevallen. Dat bleek een echt huzarenwerk, een enorm groot onderzoek dat nog steeds niet ten einde is, want er blijven nieuwe bronnen opduiken. Zo ontdekten we bijvoorbeeld dat er maar liefst 126 landen bij betrokken waren. Dat is wel wat anders dan wat we vroeger hoorden: dat de Duitsers streden tegen de Belgen, de Fransen, de Engelsen, en uiteindelijk ook de Amerikanen. Welnu, 126 nationaliteiten: om het even wie in zijn familiegeschiedenis gaat graven, komt op een bepaald moment uit bij de Eerste Wereldoorlog. Ter illustratie: Mustafa, een taxichauffeur van Marokkaanse origine, moest een aantal uren in Ieper wachten op een onderzoeker die hij naar ons museum had gebracht. Ik besloot om hem een ticket voor het museum te geven. “Bedankt,” zei hij, “dan kan ik iets over jullie oorlog leren.” Na het overleg kom ik opnieuw bij Mustafa, die best wel aangegrepen was door zijn bezoek aan het museum. Ik stelde voor om de Franse militaire begraafplaats Saint-Charles de Potyze te bezoeken, waar verschillende Marokkanen begraven liggen. Dat zagen zowel Mustafa als de onderzoeker zitten. Ik geef hen wat uitleg ter plekke, en Mustafa wandelt daarna lukraak over de begraafplaats terug naar zijn taxi. Tot hij plots blijft staan. Ik zie dat hij zich vreemd gedraagt, en ga naar hem toe. Blijkt hij bij een graf van een naamgenoot te staan. Hij was volledig van de kaart. Later is Mustafa nog enkele keren naar dat graf teruggekeerd, samen met zijn broers. Begrijp je wat ik bedoel? Hij had het eerst over jullie oorlog, en plots werd het ook zijn oorlog. Daar draait het museum uiteindelijk om: de oorlog gaat ons allemaal aan. En wanneer krijgen we voeling met elkaar, leren we elkaar begrijpen, gaan we misschien kunnen overeenkomen? Als we ons verbonden en betrokken voelen.

Op hoeveel slachtoffers zijn jullie uiteindelijk uitgekomen?
600.000! Dat zijn er ontiegelijk veel meer dan waarvan men altijd was uitgegaan. Dat zijn dus meer dan een half miljoen mensen, met plannen, wensen en dromen. Om dan nog niet te spreken over de impact op hun omgeving. Al die namen staan in onze namenlijst, en voor elk slachtoffer werd een beeldje gemaakt. Koen Vanmechelen realiseerde het kunstproject ComingWorldRememberMe: 600.000 beeldjes zijn op een voormalig stukje niemandsland in het bezoekerscentrum De Palingbeek in Ieper te vinden, en herinneren ons aan de zinloosheid van oorlog.

© Thierry Caignie

Op een voormalig stukje niemandsland in het provinciedomein De Palingbeek in Ieper bouwde Koen Vanmechelen de land-art-installatie ComingWorldRememberMe: 600.000 beeldjes voor 600.000 slachtoffers, nog te bezoeken tot 11 november 2018

Het In Flanders Fields Museum brengt niet zomaar geschiedenis, maar heeft een boodschap?

Inderdaad. We zitten hier in een stad die na de Eerste Wereldoorlog volledig verwoest was, en daarna uit zijn as is verrezen. Ieper profileert zich als vredesstad, en dat mag niet zomaar een sympathieke slogan zijn. We reiken bijvoorbeeld elke drie jaar de Vredesprijs uit. In 2017 ging die naar de Syrische White Helmets (een vrijwilligersorganisatie actief te midden van het oorlogsgeweld in hun land, red.). Toen ze hun prijs kwamen ophalen, waren ze erg onder de indruk van Ieper. Ze zeiden: "Wauw, zie je wel dat het kan. Een eeuw geleden lag alles hier plat, en kijk eens hoe alles nu floreert." Dat gaf hen hoop. Die boodschap willen wij als stad én als museum brengen: "Er is altijd hoop. Vrede is mogelijk." Zeker voor jongeren is dat erg belangrijk.

Hoe pakken jullie dat dan concreet aan?

We bieden heel wat workshops aan, bijvoorbeeld over het propagandaverhaal. We lichten een aantal mechanismen toe, zoals het wij-zij-denken, waarbij twee partijen tegenover elkaar worden gezet. "Er zijn twee soorten mensen, wij en de anderen. Wij zijn de goeden, en de anderen zijn de slechten." Eens men daarvan overtuigd is, is het heel simpel. Zijn er problemen, dan hebben de anderen daar schuld aan. Dan heb je zelf geen enkele verantwoordelijkheid, en dan los je het probleem op door een muur rond de slechten te bouwen, of door hen simpelweg uit de weg te ruimen. Veel jongeren leggen automatisch de link met het heden. We gaan ook in op de vraag: wat maakt de Eerste Wereldoorlog anders dan alle oorlogen daarvoor? Blijkt dat er op het vlak van wapens een enorme evolutie is geweest. Met een geweer bereik je niet veel in de loopgraven, maar een handgranaat maakt het doden heel wat doeltreffender en onpersoonlijker. Zo vervaagt stilaan een wet binnen het oorlogvoeren, namelijk het oorlogsrecht, dat zegt dat er een onderscheid is tussen strijders en niet-strijders. Want met een geweer weet je op wie je mikt. Met een granaat is dat niet meer het geval. Opnieuw leggen jongeren vanzelf de link met hedendaagse oorlogsvoering.

Jullie maken het verhaal van de oorlog eigenlijk concreet?

Absoluut. De regio in en rond Ieper leent zich er perfect toe: overal, echt overal, vind je hier sporen en restanten van Wereldoorlog I. We geven geen droge geschiedenisles en slaan jongeren niet met data en cijfers om de oren. We confronteren hen met wat een oorlog doet, en we laten hen er zelf over nadenken, aan de hand van een Duitse steelgranaat bijvoorbeeld. Dat is een soort conservenblik met een stok aan, waarin je meestal de restanten van een Duitse helm vindt, in kleine scherpe stukjes, samen met wat springstof. Die granaten moeten natuurlijk eerst gemaakt worden, en op de steel lezen we dat dat gebeurde in de fabriek van AEG - de fabriek van onze wasmachines en drogers. Kijk eens aan! Blijkbaar zijn er dus mensen die, dag in dag uit, zulke handgranaten fabriceerden. Maar goed, een mens moet nu eenmaal ergens zijn brood mee verdienen. We gaan nog een stap terug. Ooit bedacht iemand: laat ik eens iets ontwerpen dat ontploft als ik het weggooi, om op die manier zoveel mogelijk slachtoffers te maken. Zo lichten

Ieper toont dat mensen nooit de hoop mogen verliezen: honderd jaar geleden was de stad volledig verwoest, vandaag floreert Ieper als nooit tevoren

we een aantal processen stap voor stap toe, en vragen we jongeren wat zij daarvan denken. Het museum en de workshops zitten vol triggers die je zelf doen reflecteren. Verontwaardiging is vaak het gevolg.

Richten jullie je tot alle leeftijden?
Neen, we ontvangen alleen klasgroepen van tien tot achttien jaar - vanaf eind vierde, begin vijfde leerjaar dus. Vanaf die leeftijd kunnen kinderen de wereld in een bredere context plaatsen, en meer openstaan voor de grijswaarden tussen zwart en wit. Dat is een must als je over oorlog praat. Natuurlijk kan je het museum wel als gezin met jongere kinderen bezoeken, omdat je dan direct en individueel in interactie kan gaan. Vooral de persoonlijke getuigenissen, waarbij iemand op je toestapt en zijn persoonlijk verhaal begint te vertellen, spreken hen aan. Of het speelgoed uit die tijd, zoals het bierviltje met een afbeelding van een Duitser erop. Als je goed mikte, en recht in zijn achterste schoot, kreeg je zes punten. Of de pijpjes in de schietkraam in de vorm van een Duitser. De boodschap was duidelijk: knal hem kapot, en je hebt gewonnen.

De kritiek op herinneringseducatie is dat je situaties van toen niet zomaar naast die van nu kan leggen, en dat het verleden soms te veel om emotionele redenen wordt gebruikt.
Het klopt: je mag heden en verleden niet zomaar naast elkaar leggen. We leven in een andere context, met andere verhalen, andere achtergronden. Aan de andere kant: de feiten zijn wat ze zijn. De mechanismen die toen speelden en die de oorlog in de hand hebben gewerkt, spelen de dag van vandaag nog steeds, en zouden enorm luide alarmbellen moeten doen afgaan.

En jullie zijn er om mee aan die alarmbel te trekken?
We vechten soms tegen de perceptie: “Het In Flanders Fields Museum bestaat vooral voor het toerisme en de lokale commercie in Ieper.” Net daarom probeer ik mastodontbegraafplaatsen te vermijden, want die beginnen inderdaad steeds meer op toeristische trekpleisters te lijken. Ik neem mijn klasgroepen liever mee naar minuscule begraafplaatsen, waar ik, precies bij zijn graf, het verhaal van die ene kerel breng, die dacht: “Eventjes mijn snelle bijdrage aan die mooie oorlog leveren, en met geld en roem overladen naar mijn vaderland terugkeren.” Het is voor de meesten van die mannen jammer genoeg totaal anders uitgedraaid.

“Die mooie oorlog”, dat klinkt ook zo fout.
En toch werd hij op die manier bekeken. Wereldoorlog I was de oorlog die “een einde aan alle oorlogen” ging maken. Maar we zijn sindsdien niet meer gestopt! En net dat is het bestaansrecht van ons museum. Dat zie je ook letterlijk. Het vernieuwde museum opende zes jaar geleden zijn deuren. We stelden toen een lijst op met alle conflicten die er op dat moment in de wereld waren. Wat blijkt nu? Die lijst is nog steeds bijzonder lang. Zolang wij geen streep kunnen trekken onder die opsomming, zolang moeten wij ons werk blijven verderzetten.

* * *

“Zelf aan het stuur van je leven staan”

Geweldloze of verbindende communicatie

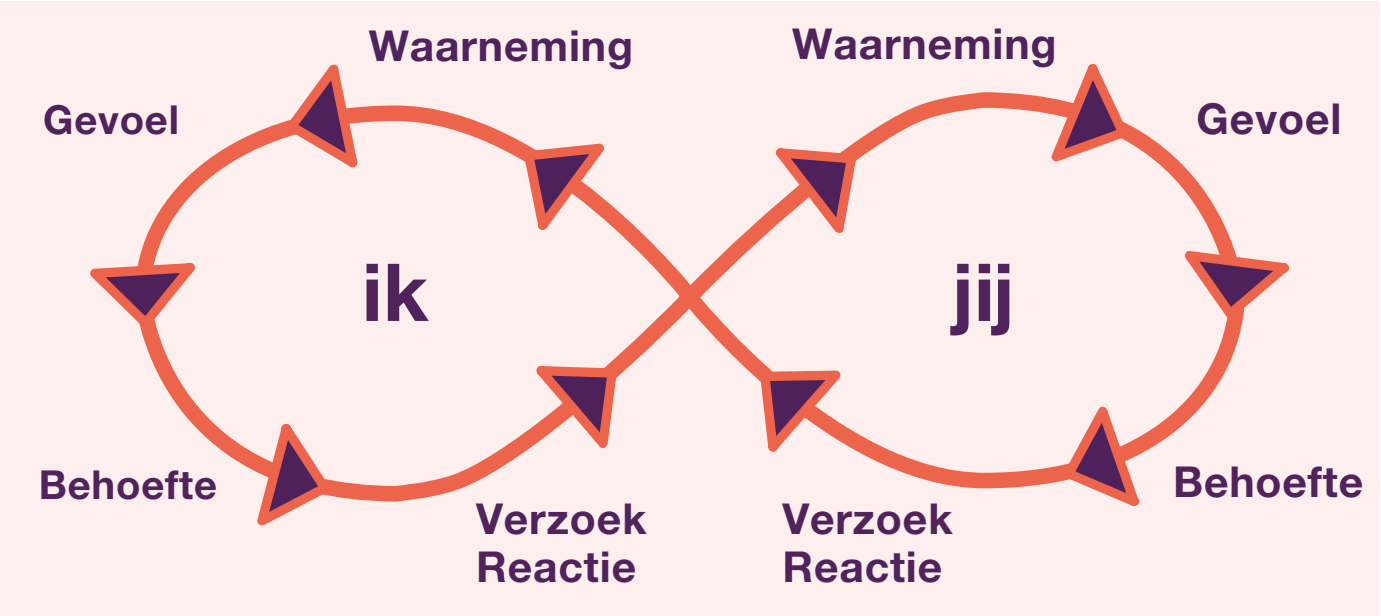

Het model van geweldloze communicatie werd door de Amerikaanse psycholoog Marshall Rosenberg ontwikkeld: de vier basisstappen van het proces zorgen voor een oneindig verbindende stroom van communicatie

Wees de verandering die je in de wereld wil zien”, zo luidt een citaat van Mahatma Gandhi. Wat kunnen we, met andere woorden, dagelijks zelf doen om meer vrede te creëren? We vragen het aan Ria Verplancke, trainer in geweldloze communicatie. “Communicatie is een brug leggen, zodat we naar elkaar komen. Daarom is het een hoeksteen van een vredevolle samenleving.”

Mieke Werbrouck

Hoe kunnen woorden ontwapenen?
De eerste stap is de communicatie met jezelf, de tweede stap die met de ander. Als je negatief naar jezelf kijkt, kijk je ook negatief naar de wereld. Als je jezelf niet waardeert, hoe wil je dan dat de ander jou waardeert? Geweldloze communicatie is een methode om vredevol in verbinding te komen met jezelf en daardoor ook met de ander. Met als enige doel om wat je gemeenschappelijk hebt alle aandacht te geven. Communicatie is wat we *en commun* hebben. Meestal kijken mensen echter vooral naar het verschil als ze met elkaar in contact komen. Ze voeren onbewust een machtsstrijd, zowel met zichzelf als met de ander.

Hoe kan je oefenen in geweldloze communicatie?
Je hebt vier basisstappen. De eerste stap bestaat erin de feiten aan te geven in plaats van te oordelen of te interpreteren. “Ik zie, ik hoor, ik stel vast …” in plaats van “Ik denk, of ik vind”, want dat is al een stap verder dan de werkelijkheid. Bij de waarneming van de feiten blijven, is al een hele oefening. De tweede stap is je gevoel beschrijven; wat de feiten met je doen, niet hoe je erover denkt. Dan ga je als derde stap jouw behoefte uitdrukken; wat je nodig hebt. En als laatste verzoek je concreet wat je graag zou hebben, niet wat je eisen zijn.

Kan je dat met een voorbeeld illustreren?
Je kan bijvoorbeeld zeggen: “Als ik zie dat jij in de zetel ligt met je ogen dicht (waarne-

Ria Verplancke: “Mijn vrijzinnige achtergrond is een belangrijke invalshoek om mij met communicatie bezig te houden: de mens centraal stellen, open en onbevooroordeeld naar de ander kijken en luisteren, met een bewuste intentie om waar het kan verbinding te bereiken.”

ming), dan voel ik mij daar triest bij (gevoel). Want het is voor mij belangrijk dat ik voel dat ik word gehoord (behoefte). Zie je het zitten om mij aan te geven dat je naar mij luistert (verzoek)?” En dan kan de ander reageren met: “Het is niet omdat ik mijn ogen dichtdoe dat ik niet naar je luister, ik heb jou gehoord.” Maar als jij agressief zegt: “Je luistert nooit naar me”, dan voelt de ander zich ook niet gehoord, want misschien luistert hij wel.

Moet je dat model strikt opvolgen om tot resultaat te komen?
Veel mensen die de vier stappen leren, passen die rigoureus toe. Maar het proces van geweldloze communicatie is dynamisch en mag spontaan vloeien. Kijk eerst en vooral naar jouw intentie. Heb je de intentie om met de ander in verbinding te komen, of zoek je een middeltje om op een mooie manier jouw eisen te formuleren? Als je geweldloze communicatie beschouwt als een trukendoos, zal er geen vrede komen. Als jouw intentie verbinding is, vormt het geen probleem als je eens een stap overslaat of als stap twee voor stap één komt.

Welke ervaringen als coach blijven je bij?
Als ik blokkades bij mensen kan helpen verdwijnen. Zo had een meisje met talent voor vioolspelen enorme faalangst als ze moest optreden. Ik oefende in geweldloze communicatie met haar en haar leraar. In een dagboek verwoordde ze wat ze nodig had en wat haar blokkeerde. Met zichzelf in verbinding komen en dat ook verwoorden, was een belangrijk proces. Uiteindelijk neemt ze nu zonder probleem aan wedstrijden deel. Ik maak ook vaak mee hoe koppels hun relatieproblemen anders beleven eens ze anders communiceren.

Kan je geweldloze communicatie toepassen op de werkvloer?
Het eerste wat ik dan aanreik is dat collega’s geen vrienden hoeven te zijn. In een werkcontext gaat het over je werk en je gedrag, en niet over hoe een persoon in elkaar zit. Als je dat duidelijk kadert en afbakent, krijg je een afstand en wordt een ander gesprek mogelijk.

Is geweldloze communicatie altijd geschikt?
Nee, je hebt ook posities waarin je opdrachten en instructies geeft. Zoals een ouder aan zijn kinderen en een directeur aan zijn medewerkers, dat is vergelijkbaar. Een leider uit zich als leider op het moment dat er leiderschap nodig is. Elke medewerker en elk kind kan een leider verdragen als die duidelijk is. Want een goede leider houdt rekening met iedereen rond zich. Maar als je geweldloze communicatie op een bedekte manier gebruikt om eigenlijk toch een order te geven, dan voelt de ander zich gemanipuleerd en gaat hij tegenstribbelen. Dat vraagt oefenen en heel dicht bij jezelf staan. Wil ik een bevel geven of laat ik een keuzevrijheid, en uit ik duidelijk het verschil?

Hoe kan je geweldloze communicatie als ouder toepassen?
Als ouder vraag je bijvoorbeeld aan je kind wat ervoor zorgt dat hij of zij de kamer niet opruimt als je erom verzoekt. Dan pols je even bij je kind: “Is het omdat je dat niet graag doet, omdat je geen tijd hebt, omdat je niet graag een bevel van mij opvolgt en wil tonen dat je meer vrijheid wil, omdat je graag tussen de rommel leeft …?” Op die manier kan het kind aftoetsen wat de reden is. Een kind naar zichzelf leren kijken, is een enorm cadeau.

Aan wie hebben we het model van geweldloze communicatie te danken?
De grondlegger is Marshall Rosenberg, een Amerikaanse psycholoog. Hij dokterde de methode uit en schreef er boeken en werkboeken over. Hij paste dit proces ook toe en bereikte er in tal van situaties vrede mee. Een van zijn eerste realisaties was op een school waar gemeenschappen van zwarte en blanke kinderen niet overeenkwamen. Hij werkte ook vaak mee aan vredesgesprekken in het Midden-Oosten. Bij onderhandelingen kan een begeleider een belangrijke rol spelen om mensen met elkaar in verbinding te brengen.

Waar komt het geweld in de wereld vandaan?
Dan moet je vragen waar stap één in de geweldspiraal vandaan komt. Persoon A pleegt geweld tegen B, of B ervaart het als geweld. Dan heeft B drie mogelijkheden. Of hij pleegt geweld tegen zichzelf, zoals burn-out of depressie. Of hij pleegt geweld terug tegen A, of tegen een onschuldige persoon C. C heeft dezelfde drie keuzes. Dat kan een domino-effect teweegbrengen. Uiteindelijk kom je bij persoon Z, die een vuistslag geeft of begint te pesten. Bij alles wat agressie bij je opwekt, is de vraag: wat is er nu echt gebeurd en hoe wil ik ermee omgaan? Geef ik mezelf op m’n donder, de ander of nog een derde persoon? Of kies ik ervoor om het om te buigen naar iets vredevols?

Hoe buig je geweld om naar iets vredevols?
Door terug te gaan naar de waarneming. Het is zelden de gebeurtenis zelf die agressie veroorzaakt, maar wat de mens van de gebeurtenis maakt. Gedachten en interpretaties hebben emoties tot gevolg. Emoties - afgeleid van het Latijnse *emovere* - zetten in beweging en veroorzaken je gedrag. Je gedachten en emoties staan best niet aan het stuur van je leven, daar sta je best zelf. Er bestaan veel oefeningen om je interpretaties, gedachten en emoties te leren zien, zoals meditatie, mindfulness, geweldloze communicatie, fysieke oefeningen, oefeningen uit cognitieve gedragspsychologie … Je kan ook leren om op een constructieve manier met een conflict om te gaan. Zelfs als je dan uiteengaat zonder een overeenkomst te bereiken, heb je toch ervaren dat je werd gehoord.

* * *

Wat is vrede?
Jongeren aan het woord

Noemi Gonczar is 18 jaar en begint aan haar eerste bachelor handelswetenschappen, Chloé Conickx is 24 en heeft een master geschiedenis op zak. Omdat we benieuwd zijn naar de invalshoek van jongeren met betrekking tot het thema vrede, stelden we hen volgende, bedrieglijk eenvoudige vraag: wat is vrede? Chloé en Noemi klommen in de pen en dit is hun antwoord.

Chloé: “De liefde voor de mens in al zijn facetten”

“Sapere aude!” of “Durf te weten!” antwoordde Immanuel Kant in 1784 op de vraag: “Wat is Verlichting?” Rede, humanisme, wetenschap en vooruitgang worden als de voornaamste idealen van het Verlichtingsdenken beschouwd. Veeleer dan het volgen van geloof en dogma vertrouwt men op de rede en het kritisch denken om de wereld te begrijpen, om een moreel kompas te construeren dat niet religieus-dogmatisch georiënteerd is en om zin aan het leven te geven. Ook vrede is een product van de Verlichting, met de liberale democratie en de open dialoog als voornaamste pijlers van onze moderne westerse maatschappij. De slagzin “rede is vrede” ligt dan ook voor de hand, maar is rede wel degelijk vrede?

De redelijkheid van de Verlichting is geen eenduidig en onbezoedeld gegeven. Al te vaak wordt ze op een voetstuk geplaatst en bejubeld, zonder vraagtekens te plaatsen bij de implicaties van het concept. Dat is allicht waarom globale vrede in de eenentwintigste eeuw nog steeds veraf is. Rechtvaardigheid, vrijheid en verdraagzaamheid worden, ondanks onze zogenaamd superieure verlichte waarden, met de voeten getreden. De grote intolerantie van de mens tegenover ‘de ander’ wordt verantwoord door de redelijkheid van het systeem. Men mist duidelijk nog een extra invulling van de Verlichting die volgens mij minstens even belangrijk is, namelijk het humanisme.

Niet alleen de rede, maar de liefde voor de mens in al zijn facetten zou moeten fungeren als zingevend element en morele leidraad. De rede mag niet gereduceerd worden tot louter logisch redeneren. De mens is immers geen logisch wezen, hij wordt door emoties gestuurd. Ons empathisch vermogen, een intrinsiek aspect van het mens-zijn, wordt in de praktijk steeds vaker ondergeschikt gemaakt aan ‘de rede’, terwijl ze twee kanten van dezelfde munt zijn.

De balans tussen beide helt over in het nadeel van het humanisme, in deze tijden van *fake news*, toenemende populariteit van centrumrechts en groeiende angst voor ‘de ander’. Laten we vrede vooral niet té logisch beredeneren, maar net van een grote dosis menselijkheid voorzien.

Chloé Conickx

Jong leren

Álvaro Alexander Avelar

Noemi: “Geluk delen om er het meest van te genieten”

Ik hoor je al denken: wat weet een achttienjarige student nu over vrede? Het antwoord luidt: niet veel. Vrede is een ingewikkeld concept waar iedereen het zijne over denkt. We gebruiken die term vaak al te gemakkelijk, maar wat betekent hij in feite? Wat houdt vrede nu eigenlijk in? Volgens de beruchte, maar handige online encyclopedie Wikipedia wordt vrede gedefinieerd als “een heilzame toestand van rust en harmonie”. Terwijl, als ik het aan mijn leeftijdgenoten vraag, vrede slechts een utopie is. De meningen zijn veelal pessimistisch getint. Het positiefste antwoord dat ik kreeg, was: “Vrede is een doel waar men gemeenschappelijk naar streeft, maar nog nooit heeft bereikt.”

Het valt me op dat men vrede meteen op grote schaal wil bereiken. Zo streven we naar een wereld zonder oorlog, diplomatieke conflicten of honger. Maar wat als we het probleem eerder op kleine schaal proberen aan te pakken en dus eerst vrede bij onszelf zoeken? En dat betekent helemaal niet dat we alléén maar voor onszelf moeten zorgen. Vaak gaat je interne vrede hand in hand met die van iemand anders. Op die manier wordt de zoektocht naar vrede bijna spiritueel, bij gebrek aan een beter woord.

Vrijzinnig humanisten hebben gelijkaardige waarden als gelovigen. Bij ons staan autonomie, vrede, solidariteit en menselijkheid centraal. Alle werknemers én vrijwilligers van deMens.nu streven ernaar om die waarden zoveel mogelijk in de community uit te dragen. (Vrijwilligers)werk is dan misschien wel een soort van ritueel voor een vrijzinnig humanist. Als je je engageert voor bijvoorbeeld een huisvandeMens, dan raak je betrokken bij verschillende initiatieven. Het ene is nobeler, het andere leuker, maar het interessantste is dat je er vooral leert samenwerken en dat het je toelaat met gelijkgezinden samen te zijn. En daar ligt volgens mij de essentie. Of het nu om Music for Life, de Belgian Pride of een lentefeest gaat, ieder initiatief draagt bij tot het vinden of creëren van vrede, hoe klein die ook mag zijn.

Zo hielp ik mee op het lentefeest van het huisvandeMens Brussel en kroop ik, letterlijk dan, in de huid van Knubbe. Nooit had ik verwacht dat ik op een lentefeest als gigantische teddybeer verkleed zou zijn. Ten eerste had ik vroeger een hekel aan kinderen en ten tweede was het écht hartstikke warm in dat pak. Het gevoel viel te vergelijken met het plots claustrofobisch worden in een warme auto. Toch zat ik daar een hele namiddag kinderen te knuffelen - ik hoop dat dit niet bizar klinkt - en besefte ik dat ze best wel meevallen. Mijn ervaring als gigantische teddybeer zal zeker niet voor wereldvrede zorgen, maar door die verandering in perceptie heb ik op mijn manier een kleine stap richting vrede gezet.

Ik heb tot nu toe, in mijn relatief jonge bestaan, wel geleerd dat je geluk moet delen om er het meest van te genieten.

Noemi Gonczar

Ik zou dus zeggen: geef je op als vrijwilliger, kruip in een teddyberenpak en zet een microstap in de richting van vrede. En als je thuis geen berenpak hebt liggen, is dat geen probleem. Wees dan een keer vriendelijker tegen je huisgenoten, help een kikker de weg oversteken of laat een jonge moeder in de metro weten dat het oké is dat haar kind zo luid huilt.

Het is het positivisme dat wij op kleine schaal verspreiden dat voor vrede op wereldschaal zal zorgen.
Of dat is toch waar ik heel erg graag in wil geloven.

Nooit meer oorlog herdenken

Versteende getuigenissen uit WO I

© Lieve Meiresonne

Patrick Goossens: “Bij de herdenking van de Eerste Wereldoorlog is grotendeels voorbijgegaan aan de vraag hoe we gewapende conflicten in de toekomst kunnen voorkomen.”

Gewapend met een analoog fototoestel schuimt Patrick Goossens de voormalige slagvelden van de Eerste Wereldoorlog in België, Frankrijk, Italië en Turkije af. Het resultaat van zijn jarenlange zoektocht naar vergeten historische plaatsen en authentieke monumenten is te bezichtigen op de tentoonstelling *Nooit meer oorlog herdenken.* In die expositie laat hij ons even kritisch stilstaan bij de herdenking van de Eerste Wereldoorlog. Wij spraken met de fotograaf.

Bert Goossens

Waar komt je belangstelling voor de Eerste Wereldoorlog vandaan?
Ik herinner mij nog de zwart-witbeelden van de bekende BBC-serie over de Eerste Wereldoorlog die ik als kind in de jaren zestig op tv zag. Vooral de authentieke filmfragmenten maakten een geweldige indruk op mij.

Tijdens een uitstapje naar de Westhoek dertig jaar geleden bezocht ik, eerder toevallig, een Britse militaire begraafplaats. De rijen witte zerken sloegen me met verstomming. Wat is hier gebeurd en hoe kan het dat er zoveel doden vielen? Dat zijn vragen die ik zoveel jaar later nog altijd maar ten dele kan beantwoorden.

De herdenking van de Eerste Wereldoorlog heeft de voorbije vier jaar heel wat media-aandacht gekregen. Waarom spreekt de Grote Oorlog tot op vandaag tot de verbeelding?
Het was een oorlog die overduidelijk zijn sporen heeft nagelaten, zowel zichtbaar - denk maar aan de begraafplaatsen - als

Patrick Goossens: “Het is belangrijk om te beseffen welke invloed de Eerste Wereldoorlog nog steeds op onze maatschappij heeft.”

in de beeldvorming - sommigen spreken zelfs van mythevorming - errond.

Bovendien was het de eerste oorlog die fotografisch op grote schaal is gedocumenteerd. Komt daarbij dat het een oorlog is die dicht bij huis werd uitgevochten. In elke familie is er wel een grootouder die is gevlucht, opgeëist, gewond geraakt of gesneuveld, aan het front of in bezet gebied.

De tragiek, dood en vernieling, en de mogelijke vergelijkingen met actuele oorlogen (Syrië, de vluchtelingen, de terreur …), omkaderd door een toeristische campagne: dit alles zorgt ervoor dat het gesneden koek is voor de media.

De honderdjarige herdenking is echter vooral een gebeuren in het Westen. In het Midden-Oosten leeft dit veel minder, alhoewel de impact van deze oorlog daar minstens even ingrijpend is geweest.

Denk je dat de herinnering aan de Grote Oorlog gaat vervagen?
Voor de meesten onder ons natuurlijk wel, vooral wanneer de media-aandacht naar een volgend onderwerp zal verschuiven. Wel is het zo dat de laatste jaren een enorme hoeveelheid documentatie en wetenschappelijk onderzoek onze kennis van de periode rond de Eerste Wereldoorlog op alle vlakken heeft doen toenemen. Archiefmateriaal is vandaag veel toegankelijker. Aan geïnteresseerden biedt dit de mogelijkheid om zich ook de komende jaren nog verder te verdiepen.

Is het belangrijk om de Eerste Wereldoorlog te herdenken?
Het is in elk geval belangrijk om te beseffen welke invloed de Eerste Wereldoorlog nog steeds op onze maatschappij heeft. De oorlog in de Balkan van de jaren negentig, de spanningen tussen de landen in het Midden-Oosten, het ontstaan van de staat Israël … die gebeurtenissen hebben allemaal hun roots in de periode van de Eerste Wereldoorlog. Een beter begrip van wat aan de basis van de conflicten ligt, kan misschien helpen om sneller een oplossing te vinden.

Zijn er sporen van vrijzinnig humanisme te vinden in de Eerste Wereldoorlog?
Zichtbare sporen van vrijzinnig humanisme zijn zeldzaam. In veel gevallen gaat het eerder om de afwezigheid van religieuze symboliek. Zerken zonder de afbeelding van een kruis kunnen een aanduiding zijn van vrijzinnigheid, hoewel dat geen zekerheid biedt. Opvallend is dat vele authentieke grafmonumenten, opgericht tijdens de oorlog, niet altijd een religieus symbool vertonen.

Dagboeken geven soms een betere inkijk. Zo is er het relaas van Kenneth Best die als vrijwilliger in het Britse leger dienst nam en als aalmoezenier de gevechten in Gallipoli meemaakte. Naarmate hij geconfronteerd wordt met de barbaarsheid van het slagveld, groeit het besef van de zinloosheid van de opeenvolgende aanvallen. Zijn kritiek op de legerleiding neemt toe. Na de oorlog verkiest hij een loopbaan als wiskundeleraar in plaats van een aanstelling tot dorpspastoor. Op latere leeftijd laat hij zijn geloof vallen en evolueert hij tot agnost.

Is fotografie een belangrijk medium om oorlog te herdenken?
De Eerste Wereldoorlog was de eerste oorlog waarbij letterlijk iedereen de mogelijkheid had om te fotograferen. Kodak maakte publiciteit voor zijn ‘vestzakcamera’, die zo geprijsd was dat zelfs gewone soldaten het toestel konden aanschaffen. Kranten boden enorme bedragen voor actiefoto’s van het front, terwijl de legerleiding het bezit van een fototoestel eigenlijk verbood.

Dat tijdsgebonden fotomateriaal geeft ons de mogelijkheid om de gruwel echt te visualiseren.

Gedurende de vele jaren dat ik op zoek ging naar wat nog overblijft, is duidelijk geworden dat de sporen, zowel in het landschap als wat de restanten betreft, snel teloorgaan of dikwijls moedwillig worden vernield. In het beste geval worden authentieke relicten sterk gerestaureerd, waardoor ze weliswaar ‘gered’ worden, maar toch hun authenticiteit deels moeten prijsgeven. Fotografie biedt de mogelijkheid die teloorgang vast te leggen en ten minste het beeld dat verdwijnt te bewaren.

© Lieve Meiresonne

Geloof je in een wereld zonder oorlog?
Conflicten tussen mensen en, in het verlengde daarvan, tussen groepen mensen, zullen er wellicht altijd zijn. De vraag is dus niet of er conflicten zullen zijn, maar op welke manier geschillen tussen volkeren of staten kunnen worden beslecht zonder dat ze tot geweld leiden. De toegenomen mondialisering biedt mogelijkheden om andere culturen beter te begrijpen, maar vergemakkelijkt ook de verspreiding van radicale ideeën.

Bij de herdenking van de Eerste Wereldoorlog is grotendeels voorbijgegaan aan de vraag hoe we gewapende conflicten in de toekomst kunnen voorkomen. Moet het Westen meer of integendeel minder bewapenen? Vragen wat te doen bij genocide, een gasaanval, of een systematische beschieting van ziekenhuizen, zijn tijdens de vier jaar herdenking die achter ons ligt, weinig of niet aan bod gekomen. In dat opzicht heeft het een permanente vrede niet echt dichterbij gebracht, vrees ik.

Meer weten?

De tentoonstelling *Nooit meer oorlog herdenken,* georganiseerd door deMens.nu onder het motto “rede is vrede”, trekt vanaf september 2018 tot eind 2019 door Vlaanderen en Brussel. Je kan de tentoonstelling als organisatie, ontmoetingscentrum, school, bibliotheek … ook huren.

Het volledige programma en meer informatie vind je op: www.deMens.nu/tentoonstelling

Een zinnig gesprek

Discussie en debat over vrede

© Joke Goovaerts

Voorbereidingen voor de opname van *Een zinnig gesprek* in de bibliotheek van Het Pand in Gent: rond de tafel zitten Jeffrey Tyssens, Christa Compas, Kurt Van Eeghem en Christophe Busch

Christenen hebben de Bijbel, joden de Thora en moslims de Koran. Vrijzinnig humanisten steunen niet op een enig en ultiem boek om hun leven zin te geven. Zij baseren zich op miljoenen boeken om hun meningen te laten botsen en af te toetsen. Discussie, gesprek en debat zijn hun rituelen. Elke bibliotheek is voor hen een heilige plaats. Duizenden teksten van filosofen, wetenschappers, kunstenaars, politici … zijn er opgeslagen.

Joke Goovaerts

> **De mens is in staat tot het goede, maar dat betekent niet dat die altijd het goede doet**

De bibliotheek van Het Pand in Gent is daarom het uitgelezen decor voor de opname van *Een zinnig gesprek.* Kurt Van Eeghem nodigde drie sprekers uit om te discussiëren over het thema vrede. Rond de tafel zitten Christa Compas, directeur van het Humanistisch Verbond in Nederland, Jeffrey Tyssens, hoogleraar hedendaagse geschiedenis aan de Vrije Universiteit Brussel, en Christophe Busch, criminoloog en directeur van Kazerne Dossin: memoriaal, museum en documentatiecentrum over Holocaust en mensenrechten. Hieronder kan je een korte weergave van de opname vinden. De video reist mee met de tentoonstelling *Nooit meer oorlog herdenken* en is op de website van deMens.nu te bekijken.

Kurt Van Eeghem: Laten we even naar de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) kijken. We vieren dit jaar haar zeventigste verjaardag. In hoeverre spelen humanisten hierbij een rol?
Christa Compas: In mijn land werd de UVRM omarmd als een in wezen echt humanistisch project, als een kern van wat mensen op deze wereld met elkaar moeten doen. In Nederland wordt door de humanisten het verhaal gekoesterd dat de Nederlandse regering in het begin toch wel wat moeite had om de verklaring te ondertekenen, omdat God er helemaal niet in werd genoemd. Daarom zeggen humanisten dat deze verklaring bij uitstek humanistisch is. Ze gaat over godsdiensten en levensbeschouwingen heen, en stelt de menselijke vermogens centraal.

Van Eeghem: Het woord universeel in deze verklaring, is dat wel het juiste woord? Is die hele verklaring niet westers?
Jeffrey Tyssens: Je moet beseffen dat heel wat mensen buiten de westerse beschaving heel blij zijn met dit soort van rechten, die daar ook wel verdedigd worden. Zij zouden heel gelukkig zijn indien die rechten in hun samenlevingen effectief zouden worden toegepast. Men denkt al te gemakkelijk dat het alleen een West-Europees verschijnsel is. Wel, ik kan je bijvoorbeeld zeggen dat India een heel sterke, interessante humanistische beweging heeft. En die heeft zeker geen bezwaren tegen dat soort van verklaringen. Integendeel, ze gebruiken die universele teksten als een belangrijk wapen op het terrein van emancipatie, voor vrouwen bijvoorbeeld.

Compas: Dat deze afspraken over de hele wereld gekoesterd worden en ons verder zouden kunnen brengen, dat vind ik toch wel een belangrijke constatering. De verklaring is universeel, niet in de zin van een absolute waarheid die altijd en overal geldt, maar wel als een krachtige afspraak die je met elkaar kan maken.

Van Eeghem: Ik hoor al zeker geen pleidooi voor een aanpassing van deze tekst. Maar dat brengt mij natuurlijk op het volgende: is de tekst wel voldoende bekend? Ik kijk even naar iemand die de museale behandeling van al dat soort zaken doet. Moeten wij die tekst niet terug in het onderwijs binnenbrengen?
Christophe Busch: Absoluut. Wat wij eigenlijk merken in de museale context, waar duizenden jongeren de Belgische case van de Holocaust komen bestuderen en waar we een brug naar mensenrechten slaan, is dat ze veel te weinig gekend zijn. Ik herinner mij een debat waar ik ooit aanwezig was en waar een filmpje werd vertoond. In dat filmpje werd aan mensen op straat gevraagd: “Welk recht denk je dat zou moeten worden toegevoegd en indien je er één toevoegt, welk recht moet dan verdwijnen?” De antwoorden waren echter wel bijzonder problematisch, in de zin van: “We zouden recht op wifi moeten toevoegen.” Dan denk ik: ja, oké, die verbondenheid en informatie … misschien iets om over na te denken. Maar dan het tweede, het recht dat weg moest, dat was: “Het recht tegen folteren.” Folteren is geen probleem meer in onze samenleving, dus halen we dat er dan maar uit. Dergelijke uitspraken zijn wel verbijsterend. Conclusie is dat we terug naar de waarden van die rechten moeten. Waarom zijn die rechten er gekomen?

Welke groepen in onze samenleving hebben die rechten niet? Dit alles is niet genoeg gekend en dat is iets waar het onderwijs maximaal moet op inzetten. Wat is de oorsprong, de geschiedenis? Wat is de doelstelling voor jou en je omgeving?

Van Eeghem: Die tekst is bij niemand nog gekend. Als directeur van het Humanistisch Verbond in Nederland is het, denk ik dan, ook voor jou een taak om die te brengen?
Compas: Ja, meneer, en die zaak pak ik ook graag op. *(lacht)* Wij willen die teksten ook zeer nadrukkelijk weer terugbrengen in Nederland, in de dagelijkse sfeer. En dan met name artikel één, dat ik echt een prachtig artikel vind: "Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren. Zij zijn begiftigd met verstand en geweten, en behoren zich jegens elkander in een geest van broederschap te gedragen." Die tweede zin vind ik ontzettend belangrijk, want die wijst op verantwoordelijkheid tegenover elkaar.

Van Eeghem: Het Verenigd Europa is nu zo'n zeventig jaar vredevol, zouden we kunnen zeggen. Dat is de langste periode van vrede in onze Europese geschiedenis. Nu, oorlog is nooit veraf. Hoe kan humanisme een belangrijke rol spelen bij peacekeeping?
Tyssens: Het integrale pacifisme van geen geweld, geen wapens, geen legers is binnen de vrijzinnig humanistische tradities heel marginaal. Zelfs bij diegenen die heel ver gingen, in termen van internationalisme, is er toch nog altijd een stok achter de deur, in eerste instantie als zelfverdediging. Of als interventiemacht voor het geval iemand bijvoorbeeld de internationale rechtspraak aan zijn laars lapt. Je moet effectief de middelen hebben om orde op zaken te stellen voor diegenen die niet volgens de regels spelen. Het zou ongetwijfeld mooier zijn zonder, maar je moet ook niet naïef zijn uiteraard.

Compas: Inderdaad, geen naïef humanisme. Ook in Nederland is die pacifistische traditie in het humanisme niet heel groot. Ik denk: de mens is in staat tot het goede, maar dat betekent niet dat die altijd het goede doet. Het humanisme heeft ook kloten nodig, hè: er moet een stevig debat gevoerd worden. Wij hebben in Nederland humanistisch geestelijk verzorgers in het leger, en die mensen gaan ook mee op missie. Die zitten nu in Mali, in Jordanië … Zij gaan juist in de dagelijkse praktijk van die geweldsituatie het gesprek met de soldaten aan. Zij stellen levensvragen over hoe je met de dingen moet omgaan. Ik sprak onlangs met een geestelijk verzorger die op missie was geweest. Op zijn laatste dag was een *suicide bomber* het kamp binnengekomen. Er vallen slachtoffers en hij houdt een bezinningsbijeenkomst. En hij zegt tegen mij: "Ik heb overwogen om die *suicide bomber* ook een menselijk gezicht te geven en uiteindelijk durfde ik het niet." Het kon niet in die context, waar er in de groepsdynamiek behoefte is je eigen veiligheid te beleven.

Busch: Ik wil ook de illusie van een ultiem vredevolle samenleving, waar eigenlijk iedereen in perfecte harmonie samenleeft, doorprikken. Dat is een utopisch beeld. Het is belangrijker om te kijken wat je kan doen, hoe je kan interveniëren bij spanningen om de schade minder groot te maken. Ik herinner mij een collega van het Staatsmuseum Auschwitz-Birkenau, waar twee miljoen bezoekers op jaarbasis passeren, die de vraag kreeg: "Welk effect heeft dat op de mens?" Zijn antwoord daarop was: "Als de wereld iets minder gewelddadig of iets meer beredeneerd naar een aantal conflicten kan kijken en dan kan interveniëren, dan denk ik dat we een enorme stap vooruit zijn." En ik denk natuurlijk, als je de zaken ook een beetje vanuit biologische achtergrond benadert, dat je dan zal zien dat oorlog en conflict een situatie is van wanorde op orde. Ik zie dat heel systemisch. Als je zoveel miljarden mensen op de wereldbol hebt en je hebt ook beperkte resources, middelen, voedsel, energiebronnen … dan implodeert dat. Het is altijd belangrijk dat je die mechanismen en patronen herkent.

Mijn grote lieveling

Voor deze opname brachten de deelnemers aan het debat - op vraag van de redactie - elk een boek of voorwerp mee om te bespreken. Kurt Van Eeghem zelf had, naar aanleiding van het einde van de Grote Oorlog, het boek *Oorlogsenthousiasme* van Ewoud Kieft mee. Die Nederlandse historicus heeft het over de aanzuigende kracht die oorlog op mensen heeft. Jeffrey Tyssens: “Oorlogsenthousiasme was bij velen aanwezig. Tot een heel eind na de Eerste Wereldoorlog kan je vaststellen dat het revanchisme ten aanzien van de Duitse bezetters zeer groot was. Het is natuurlijk ook niet onbegrijpelijk, als je nagaat welk trauma die bezetting in België heeft nagelaten. Het land werd grotendeels ontmanteld en er werden wreedheden gepleegd.”

Christophe Busch bracht het boek *2020 Warning* van Ingo Piepers mee, een Nederlandse militair die aan de Universiteit van Amsterdam doctoreerde. Piepers bestudeerde honderden kleine en grote conflicten tussen 1495 en 1975, aangevuld met recent materiaal. Christophe Busch: “En dan zie je dus die cyclische terugkeer van conflicten. De essentie van zijn boek is waar hij zegt: ‘Als ik die patronen bekijk en ik projecteer die op de toekomst, dan verhoogt de kans op een groter systeemconflict.’ Het is dus goed dat we in het stadium zijn gekomen waarin we die bijzondere complexiteit iets beter kunnen bevatten. En ik hoop dat we met een voldoende aantal mensen ook wel perspectieven kunnen gaan bieden om oplossingen te genereren, niet voor ultieme vrede, maar toch in de hoop dat je wat schade kan beperken.”

Jeffrey Tyssens moest het boek van zijn keuze in de bibliotheek laten, omdat het te kostbaar is en niet getransporteerd mag worden. De *Magnissima Charta* is een boek van Henri La Fontaine. Hij werd geboren in 1854, was een Brusselse advocaat en kreeg de Nobelprijs voor de Vrede in 1913. De *Magnissima Charta* verscheen zevenhonderd jaar na de *Magna Charta*. De *Magna Charta* regelt het vreedzame leven tussen individuen binnen de staat. De *Magnissima Charta* waarborgt het vreedzame leven tussen de staten. Jeffrey Tyssens: “Ik geef meteen toe dat La Fontaine mijn grote lieveling is. Hij heeft het boek tijdens de Eerste Wereldoorlog geschreven. Zo was hij, zoals de anderhalf miljoen Belgen die gevlucht waren, het land uitgetrokken. Eerst naar Londen en dan in 1915 gaat hij het grote water oversteken om de rest van de oorlog in Amerika actief te zijn. En het is op de boot dat hij aan zijn *Magnissima Charta* is beginnen te schrijven. Je kan het omschrijven als een essay, als een soort wereldgrondwet. Een soort VN-charter avant la lettre, waar er effectief een wereldparlement zou moeten groeien, een uitvoerende macht en vooral - en daar zat de kern van de zaak - ook een rechterlijke macht, die in geval van conflicten zou kunnen beslechten en wiens jurisdictie ook verplicht zou zijn.

Christa Compas bracht geen boek mee, maar wel een theepotje. “De theepot staat symbool voor Eleanor Roosevelt. Zij heeft een belangrijke rol gespeeld bij het tot stand brengen van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Een hele grote groep visionaire mannen kwam bij elkaar en als het moeilijk werd tussen die mannen met grote visies en grote ego’s, dan ging Eleanor Roosevelt thee schenken. Zoiets dagelijks heeft die verklaring mee tot stand gebracht. Even ruimte nemen om thee te drinken, de boel bij mekaar te houden en met elkaar in gesprek te blijven.”

Dat was een prachtige uitsmijter van een verhelderend gesprek. Kurt Van Eeghem sluit *Een zinnig gesprek* af met: “Ik heb heel veel ideeën gehoord. Utopistische ideeën, mag ik ook wel zeggen. Als we er niet uitkomen, laat ons dan eerst een kopje thee drinken en mekaar beter leren kennen.”

Redactie van Een zinnig gesprek: Kurt Van Eeghem, Jurgen Slembrouck en Joke Goovaerts. Opname en montage: acTVty.

* * *

The Flowers of War

Muziek van gesneuvelde componisten

© Hilde Vandervelde

Chris Latham: “Ik wil die prachtige bloemen uit het verleden oogsten en die begraven ervaringen laten weerklinken, zodat we beter beseffen welke schade oorlog aanricht, en zodat we vastberadener zijn om een duurzame vrede te bewerkstelligen.”

Honderd jaar na het einde van de Eerste Wereldoorlog ploegen boeren op de voormalige slagvelden nog altijd bommen en granaten naar boven. Evenmin zijn alle stoffelijke resten van de frontsoldaten geborgen. In vele opzichten leeft de Grote Oorlog nog steeds verder. *The Flowers of War* is een project dat het culturele verlies van die vreselijke loopgravenoorlog in kaart brengt.

Hilde Vandervelde

Prachtige bloemen

De bedoeling van het project is om muziek en kunst van artiesten die tijdens de Eerste Wereldoorlog in het leger dienden en aan het front het leven lieten of zwaargewond raakten, te detecteren. Het project focust specifiek op het opsporen, reconstrueren, uitvoeren en opnemen van muziek die tot voor kort over het hoofd werd gezien of verloren was gegaan. Maar ook andere kunstvormen, vooral dan beeldende kunsten en literatuur, komen aan bod.

Via concerten, kunstevenementen en symposia, naar aanleiding van de herdenking van de Eerste Wereldoorlog, worden de teruggevonden werken aan het publiek voorgesteld.

The Flowers of War is een Australisch project, dat ook op Franse steun kan rekenen. Het beperkt zich niet tot de landsgrenzen, maar heeft ook al artiesten en werken uit Duitsland en Frankrijk aan de vergetelheid onttrokken. De Grote Oorlog was een wereldgebeuren en het culturele verlies is groot in alle betrokken landen.

Een van de bezielers van *The Flowers of War* is de Australische componist, dirigent en violist Chris Latham. Hij houdt zich al geruime tijd bezig met oorlogsgerelateerde muziek, meer bepaald sinds 2005. Nu de herdenkingen van de Eerste Wereldoorlog stilaan op hun einde lopen, zal hij zich de komende jaren ook toespitsen op verdwenen en vergeten componisten uit

© Uit de collectie van Carol Jones

Frederick Septimus Kelly (1881-1916) is zonder enige twijfel de grootste componist die Australië tijdens de Eerste Wereldoorlog verloor

de Tweede Wereldoorlog en de Vietnamoorlog, twee andere conflicten waarbij Australië was betrokken. “Ik wil die prachtige bloemen uit het verleden oogsten en die begraven ervaringen laten weerklinken, zodat we beter beseffen welke schade oorlog aanricht, en zodat we vastberadener zijn om een duurzame vrede te bewerkstelligen”, zegt hij.

Frederick Septimus Kelly

De grootste componist die Australië tijdens de Eerste Wereldoorlog verloor, is zonder enige twijfel Frederick Septimus Kelly, geboren op 29 mei 1881 in Sydney en gesneuveld op 13 november 1916 tijdens de slag aan de Somme, op amper 35-jarige leeftijd. Hij studeerde in Eton, Oxford en Frankfurt, woonde en werkte in Engeland na zijn studies, en ligt begraven in Frankrijk. “Het gevolg was dat niemand hem claimde. Voor de Australiërs was hij een Engelsman en voor de Engelsen was hij een Australiër. We waren ons niet bewust van het talent dat we verloren hadden”, aldus Chris Latham, die hoopt dat Kelly nu wereldwijd zal worden erkend als de zeer begaafde componist die hij was. Opmerkelijk genoeg zijn Kelly’s sportprestaties wel in de annalen opgenomen. Naast componist en pianist was hij een begenadigd roeier die op de Olympische Spelen van 1908 in Londen een gouden medaille won.

In zijn zoektocht naar originele manuscripten heeft Chris Latham er intussen al meer dan tien jaar onderzoek en speurwerk opzitten. Dat leidde in 2016 tot de uitgave van een dubbel-cd met werk van Kelly, *A Race Against Time*. De uitgebreidere digitale release is goed voor drie uur muziek, waarvan het merendeel nooit eerder werd opgenomen. En daar houdt het niet op. In mei 2018 was Latham in Brussel voor de opname van Kelly’s *String Trio in B minor*, ofte *Strijktrio in b-mineur*.

Het *String Trio in B minor* uit 1911 duurt veertig minuten en is Kelly’s langste en beste stuk. En ook zijn moeilijkste. Het bewijst zijn virtuositeit. “Ik denk dat hij ervoor koos een strijktrio te schrijven om zichzelf uit te dagen”, zegt Latham. “Ik kan geen andere reden bedenken. Het is een ongewoon genre en het is erg ongebruikelijk dat iemands langste werk een stuk voor strijktrio is.”

“Het tragische is”, gaat hij verder, “dat Kelly nog ongeveer twee uur muziek in zijn hoofd had die onherroepelijk verloren is gegaan. Uit zijn dagboek weten we dat hij in zijn hoofd componeerde en zijn muziek pas uitschreef wanneer ze klaar was en hij er de tijd voor had. Er zijn dan ook heel weinig partituren van hem waar meer dan één versie van bestaat. Het *String Trio* is hierop een uitzondering, daar heeft hij vijf jaar aan gewerkt en gepolijst. Kelly beschrijft zijn leven als een race tegen de klok - *a race against time* - en maakt zich voortdurend zorgen dat hij niet genoeg tijd heeft om alle muziek in zijn hoofd neer te schrijven. En jammer genoeg heeft hij gelijk gekregen.”

Septimus Trio

Het Belgische Septimus Trio, dat zijn naam aan de vroegtijdig overleden componist ontleende, ging de uitdaging aan het *String Trio* in te studeren. Tot grote voldoening van Latham, die zich lovend uitlaat over hun inzet en uitvoering.

Kaja Nowak speelt viool, Diede Verpoest altviool en Wouter Vercruysse cello. In hun handen komt het *String Trio* tot leven in de opnamestudio van Beeldenstorm. Het resultaat is indrukwekkend. Meer dan honderd jaar na datum wordt Kelly’s *String Trio in B minor* voor het eerst op drager vastgelegd.

© National Library of Australia

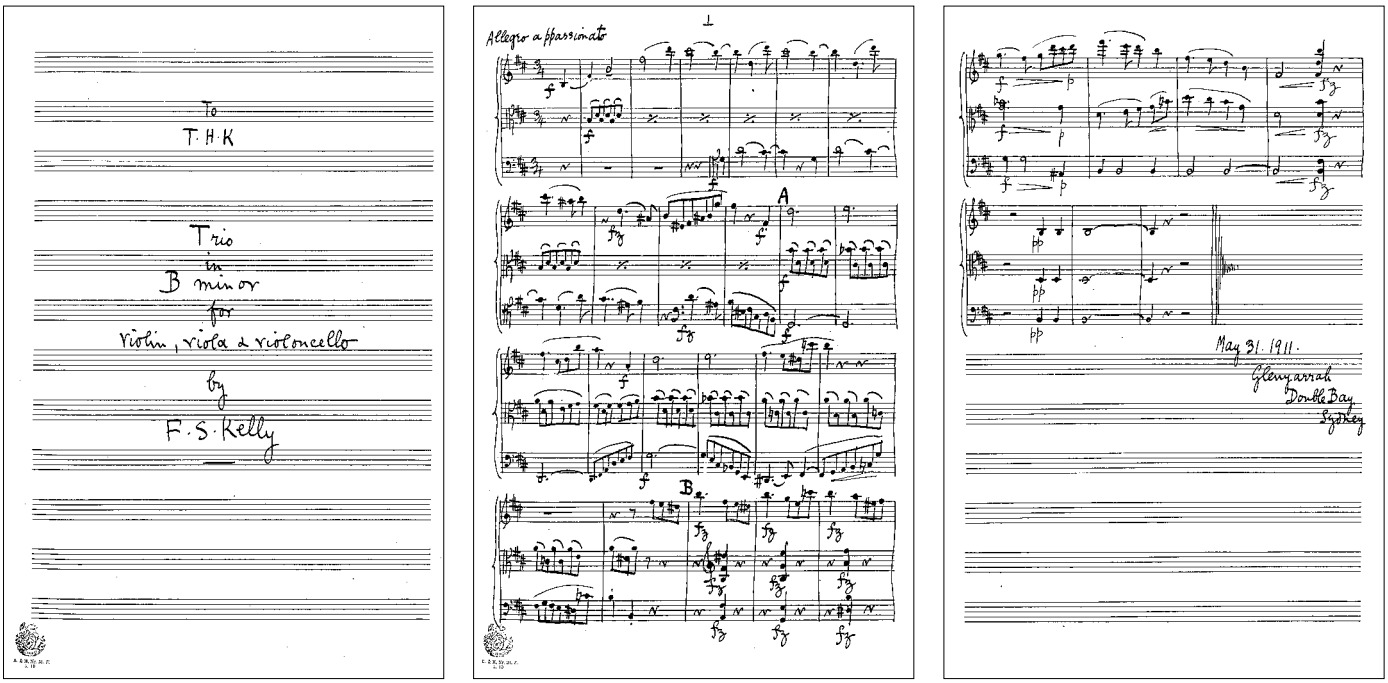

Eerste en laatste pagina's van de originele partituur van Kelly's *String Trio in B minor*; de partituur wordt nu in de National Library of Australia bewaard

Tussen de opnamen door maakt Chris Latham graag tijd vrij om meer te vertellen over zijn drijfveren om in de donkerte van het verleden te duiken en de wereld van vandaag, langs de weg van de muziek, verlichting te schenken.

Waarom is het belangrijk muziek van gesneuvelde componisten op te sporen en uit te voeren?
Op die manier geven we een stem aan diegenen die verdwenen zijn en aan diegenen die hen hebben verloren. Wanneer je die muziek speelt, dan lijkt het alsof de componist in zijn muziek aanwezig is. In vele gevallen vind ik muziek terug van mensen van wie ik zelfs geen foto kan vinden. Je hoort hun muziek, maar je weet niet hoe ze eruitzien, en toch kan je op de een of andere manier hun persoonlijkheid in hun muziek terugvinden. En dan besef je dat je hen weer tot leven kan wekken.

De muziek maakt het ook gemakkelijker om over die vreselijke gebeurtenissen te spreken. Want het probleem waarmee we geconfronteerd worden, is dat er over zulke grote aantallen wordt gesproken. Tijdens de Eerste Wereldoorlog zijn twintig miljoen doden gevallen. Niemand kan zich voorstellen wat dat precies inhoudt of wat het betekent om door een bom of granaat te worden opgeblazen. Maar wanneer je een muziekstuk speelt, dan worden mensen als het ware in het verhaal getrokken, omdat het tot een kleinere schaal wordt teruggebracht. Het wordt reëler en net daardoor wordt het verhaal bevattelijk.

De muziek helpt bij het verwerken van het verleden en het verdriet?
Toen we met de herdenkingsconcerten begonnen, merkte ik dat mensen huilden en ontroerd waren. Sommigen hadden iemand in hun familie of omgeving verloren. Er zat verdriet in hen waar ze geen uitdrukking aan hadden kunnen geven. Het hele project was dus niet zinloos, er is iets positiefs uit voortgekomen. Ook voor mij was dat eerder een opluchting, want ik was er niet zeker van dat iedereen me hierin zou volgen.

Zo besefte ik dat de herdenkingen het mogelijk maken om over de dood en het verdriet te praten. Mensen zijn bang voor de dood, maar als je het eerst over de Eerste Wereldoorlog en de herdenkingen hebt, dan wordt het aanvaardbaar. Mensen geven zichzelf dan de ruimte om diep ontroerd te zijn, en dat kan een louterend effect hebben.

In je werk verzoen je twee tegenpolen, muziek en oorlog. Hoe ga je daar zelf mee om?
Mijn werk combineert inderdaad twee tegengestelde zaken: vernieling en schoonheid, dood en leven. Het lijdt geen twijfel dat er uit al die dood nieuw leven ontstaat.

Wanneer ik een verloren muziekstuk terugvind, dan werken we hard om het aan het publiek voor te stellen. Negentig procent van de muziek die we uitbrengen - en het gaat ook werkelijk om goede muziek - is nooit eerder opgenomen. Die enorme hoeveelheid nieuw materiaal, afkomstig uit alle betrokken landen, is een geschenk.

En hoewel mijn werk me vaak met de dood confronteert, geniet ik er echt van om dit te doen. Dat zou je niet verwachten, want het is soms wel overweldigend. Maar het terugvinden van een origineel manuscript maakt me ontzettend gelukkig. Het is te vergelijken met jongens die op schattenjacht gaan. Het is alsof ik veel goud heb gevonden. *(lacht)* Dat vind ik het meest positieve aan mijn werk: in staat zijn om dingen te vinden en terug te geven.

© Filip Verpoest

Wouter Vercruysse, Kaja Nowak en Diede Verpoest vormen samen het Septimus Trio

Muziek is meer dan entertainment voor jou en heeft een maatschappelijke functie?
Het project heeft ertoe geleid dat het muziekrepertorium wordt uitgebreid. De hoeveelheid mooie dingen in de wereld neemt toe, en dat is alvast zinvol. Maar het heeft nog iets waardevols opgeleverd. Het doet mensen nadenken over de aard van conflicten en het kan ook op diplomatiek vlak een bijdrage leveren. Tijdens herdenkingsplechtigheden of ceremonies naar aanleiding van de Eerste Wereldoorlog hoef je niet veel te zeggen: je speelt muziek van overleden Franse soldaten, van gesneuvelde Duitsers, van gestorven Belgen, Engelsen, Australiërs … in aanwezigheid van alle ambassadeurs. Het is erg voor de hand liggend, maar het werkt wel. De muziek benadrukt de verbondenheid tussen de landen.

Over honderd jaar zullen we de Eerste Wereldoorlog waarschijnlijk niet meer herdenken. Nu was het uitgelezen moment om dit project te realiseren en ik ben blij dat ik de kans heb gekregen om eraan bij te dragen. Vreemd genoeg leek het alsof ik me hier al mijn hele leven op had voorbereid. Ik heb altijd aangevoeld dat een louter entertainende rol als musicus voor mij niet voldoende zou zijn. Ik wil graag iets zinvols doen. Want het baart me zorgen dat we door mensen te entertainen de aandacht afleiden van wat echt belangrijk is in het leven, zoals het lijden in de wereld proberen te verlichten. Ook als artiest dien je je maatschappelijk te engageren.

Honderd jaar na datum beroert de Grote Oorlog nog steeds vele mensenlevens. Waar komt jouw interesse voor de oorlog eigenlijk vandaan?
Ik ben altijd gefascineerd geweest door de militaire dienst van mijn familie in oorlogstijd en de schade die dat heeft veroorzaakt. Mijn twee grootvaders hebben in de oorlog gevochten, de ene in de Eerste en de andere in de Tweede Wereldoorlog. Met als gevolg dat geen van beiden in staat was om hun kinderen - mijn ouders - lief te hebben. Mijn grootmoeder daarentegen hield van iedereen, maar zij werd achtervolgd door gruwelijke nachtmerries over haar tijd als verpleegster aan de Somme. Mijn grootoom Peter, een bekende musicoloog, hoopte om een carrière als pianist en componist op te bouwen, maar nadat zijn schouder door een kogel werd verbrijzeld, was het veel te pijnlijk voor hem om nog te spelen en stopte hij met componeren.

Ik groeide ook op met het idee dat Duitsers wrede en hatelijke mensen zijn, omdat alle tijdschriften, boeken, films … uit mijn jeugd hen op die manier voorstelden. Ik besefte pas jaren later dat we werden voorgelogen. Gaandeweg heb ik begrepen hoezeer we het slachtoffer van propaganda zijn. En ook nu bestaat het nog steeds: de wereld wordt overspoeld door propaganda. We moeten er ons terdege bewust van zijn dat zoiets schadelijk is en er moet tegen ingegaan worden.

Meer weten?

- **The Flowers of War - Les fleurs de guerre: www.theflowersofwar.org**
- ***A Race Against Time,* Frederick Septimus Kelly: cd beschikbaar in iTunes.**
- **Septimus Trio, ontstaan uit het St George Quintet: www.stgeorgequintet.com**
- ***String Trio in B minor,* Frederick Septimus Kelly: de uitvoering van het Septimus Trio zal eind 2018 online beschikbaar zijn.**
- **Het Septimus Trio concerteert op woensdag 27 maart 2019 om 19.00 uur bij Beeldenstorm in Brussel.**
- **Beeldenstorm, lidvereniging van deMens.nu: www.beeldenstorm.be**

Visionaire vredesduiven van de 21ste eeuw

Vijf ontwapenende portretten

Oorlog en conflict zijn van alle tijden. Terwijl mensen, als ze kunnen kiezen, toch liefst van al in vrede (samen)leven. Een eigenaardige paradox. Gelukkig zetten ook veel mensen zich op een vaak creatieve manier in om conflictsituaties overal ter wereld te ontwapenen. Wij stellen je voor aan vijf vredesduiven van de eenentwintigste eeuw.

Yvan Dheur

Srdja Popovic

Verzet als wetenschap

Srdja Popovic is misschien wel dé architect van de grootste (r)evoluties die de laatste decennia plaatsvonden. Als studentenleider richtte hij in Servië ooit de geweldloze verzetsbeweging Otpor! mee op. Die beweging lag mede aan de basis van de revolutie die dictator Slobodan Milosevic omvergooide.

Popovic zette zijn ervaring met geweldloos verzet om in expertise. Zo richtte hij CANVAS op, het Center for Applied Nonviolent Action and Strategies. Hij doceert *Politieke Tactieken en Verzet* aan onder meer Harvard University, Grinnell College, Colorado College, New York University, Johns Hopkins University, Columbia University, Northeastern University, Rutgers University en de Universiteit van Belgrado. Sedert 2017 is hij rector van de St Andrews University in Schotland.

Hij schreef ook het boek *Blueprint for Revolution*. Daarin doet hij zijn technieken uit de doeken. Hij toont activisten de kneepjes van het vak. Zo leren ze zich efficiënt en geweldloos in te zetten tegen dictatuur, corruptie en machtsmisbruik.

Popovic heeft, met andere woorden, verzet verwetenschappelijkt. Hij begint zijn lessen met een historisch overzicht van stijlen van revolutionair verzet, zoals de Boston Tea Party, de Montgomery-busboycot of nog de veelbesproken acties van Femen. Uit die rijke variatie aan types van protest, verzetsbewegingen en acties distilleert hij vervolgens een classificatie in functie van doelen en tactieken. Hij ontwikkelde een wetenschappelijk onderbouwde strategie om de maatschappij grondig te helpen evolueren.

Popovic is zonder twijfel iemand die de wereld verandert. Hij wordt beschouwd als de architect van veel recente revoluties. Hij vormde activisten in meer dan vijftig verschillende landen en regio's: Iran, Zimbabwe, Venezuela, Oekraïne, de Westelijke Sahara, West-Papoea, Eritrea, Azerbeidzjan … Ook voor de Arabische Lente zaaide hij kiemen bij activisten in onder andere Egypte en Tunesië. Dat maakt van hem een van de belangrijkste experts in burgerschapsinitiatieven, geweldloos verzet, revolutionaire acties en regimeverandering door en voor het volk. Kortom, het denken onderwerpt zich niet!

Jeremy Gilley

De wakkere dromer

Jeremy Gilley is erin geslaagd om elk jaar één dag vrede te stichten. Eén dag een staakt-het-vuren, in alle conflicten, wereldwijd.

Jeremy kende een moeilijke jeugd. Hij was steeds laatste van de klas en kreeg voortdurend te horen dat hij niets kon. Hij leed ook aan een ernstige vorm van dyslexie. Toch begon hij zich, zoals ieder kind, langzaamaan bewust te worden van de grote problemen in de wereld: het doden van onschuldigen, hongersnoden, natuurrampen en andere vormen van onrecht of onheil. Gilley kwam tot een bijzonder inzicht: er bestaat geen kant-en-klare formule voor vrede en al zeker geen moment waarop het bewustzijn bij deelnemers aan een conflict kan rijpen. Daar is eenvoudigweg geen tijd voor in het continuüm van gebeurtenissen.

Daarop nam Gilley het besluit om geld in te zamelen, genoeg om alle staatshoofden ter wereld een brief te sturen met daarin een ambitieus voorstel: een wereldwijd staakt-het-vuren. Eén dag vrede per jaar. Eén dag zonder oorlog. Eén dag waarop alle officieren, militairen en vrijheidsstrijders, staatshoofden, koningen en presidenten bewust en in overleg beslissen om alle conflicten tijdelijk te stoppen.

En warempel: de 'groten' der aarde hapten toe. De dalai lama, Mary Robinson, Oscar Arias, Salim Ahmed Salim, Kofi Annan, Nelson Mandela en vele anderen volgden en ondersteunden het idee. Op 7 september 2001 werd het voorstel door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties bekrachtigd. Sindsdien is 21 september dé dag waarop de wapens worden neergelegd. Wat begon als een idealistische, utopische, en ja, zelfs wat naïeve en zweverige droom, werd werkelijkheid.

Sindsdien bezocht Gilley tal van conflictgebieden. Hij spreekt er met vrouwen, kinderen en ouderen om te begrijpen wat dat ene moment van vrede bij gewone mensen teweegbrengt. Want vele critici gewaagden van zinloze symboliek. Onterecht: bij de eerste editie werd er bijvoorbeeld van het staakt-het-vuren gebruikgemaakt om kinderen in Afghanistan tegen polio in te enten. In de loop der jaren werden in vele conflictgebieden die dag concerten en feesten georganiseerd om de vrede te vieren. De meest revolutionaire manier om aan vrede te werken, is dus blijkbaar om ze eenvoudigweg uit te roepen. Ook al is het maar voor één dag. Dat smaakt naar meer.

Meer info op: www.peaceoneday.org

Johan Galtung

De vredeswetenschepper

Johan Galtung is de uitvinder van de vredeswetenschap. Hij had de moed en de intelligentie om alle wetenschappen die een verband hebben met vrede tot een nieuwe wetenschap te bundelen. Zo maakt hij krachtig komaf met vrede als een utopisch en vaag begrip. En dat is niet zonder belang. Een meer precieze, systematische en onderbouwde visie op vrede draagt bij aan het bewerkstelligen ervan.

Johan Galtung werd in 1930 in Noorwegen geboren. Op twaalfjarige leeftijd zag hij hoe zijn vader door de nazi's werd opgepakt. Op zijn eenentwintigste legde hij zich al volledig toe op vredesopbouw en conflictresolutie.

Hij studeerde wiskunde, sociologie en politieke wetenschappen, werd uiteindelijk professor vredeswetenschappen en gaf colleges aan tientallen universiteiten ter wereld. Galtung trad in meer dan 150 conflicten tussen staten, religies, gemeenschappen en mensen op als mediator.

Johan Galtung geeft zijn kennis ook door: hij (co)publiceerde 1.600 artikels en meer dan 160 boeken. Hij stichtte zelfs een online vredesuniversiteit, die ook als forum en netwerk dienst doet.

Meer info op: www.transcend.org

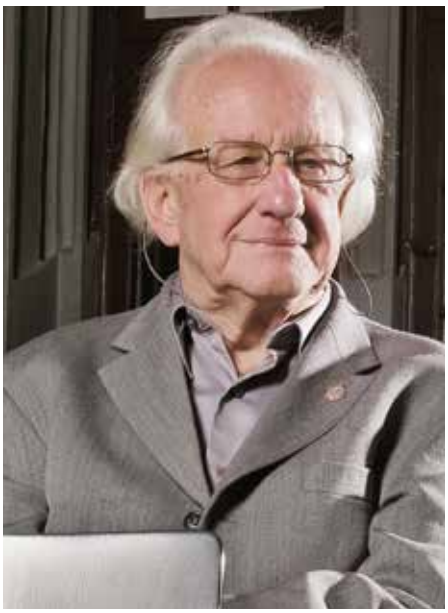

© Transcend

Elizabeth O'Casey

Diplomatie voor vrijdenkers

Elizabeth O'Casey plaatste de vrijzinnig humanisten op de diplomatieke wereldkaart. Ze geeft hen een stem en een gezicht in internationale organisaties. Zo kan de vrijzinnig humanistische gemeenschap en haar waarden beter worden beschermd.

Wereldwijd worden de rechten van vrijzinnig humanisten, vrijdenkers, seculieren en atheisten dagelijks ernstig geschonden. Het recht op vrijheid van godsdienst houdt nochtans ook in dat je van geloof mag veranderen of dat je ervoor mag kiezen om geen geloof te belijden. In vele landen ter wereld wordt apostasie, of geloofsverzaking, echter met de doodstraf of levenslange opsluiting bestraft.

Het recht op vrijheid van mening impliceert de vrijheid van gedachte en van meningsuiting, zolang je niet aanzet tot haat of discriminatie. Je moet dus vrij kritiek kunnen uiten op een religie of op de gevolgen van religieuze inmenging in de samenleving. Ook dat recht is in vele landen onbestaande, door bijvoorbeeld de existentie van blasfemiewetten, of wetten tegen godslastering, met verregaande gevolgen voor wie ze met de voeten treedt.

Elizabeth O'Casey vecht dit onrecht dag in, dag uit aan bij internationale instellingen, zoals de Verenigde Naties of de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa. Ze vertegenwoordigt er de vrijzinnig humanistische gemeenschap en neemt het op tegen staten die de rechten van vrijdenkers niet respecteren en tegen religieuze lobby's die vrijheden trachten in te perken.

Haar specifieke bijdrage bestaat erin dat ze de vrijzinnig humanistische gemeenschap voor het eerst een stem gaf bij internationale instellingen. Zowel Ahmed Shaheed, speciaal VN-rapporteur voor de vrijheid van religie en geloofsovertuiging, als Ján Figel, speciaal EU-rapporteur voor de vrijheid van religie en geloofsovertuiging, schenken nu in hun jaarlijkse rapporten uitvoerig aandacht aan de schendingen van de vrijheden en rechten van vrijzinnig humanisten. Een eerste stap naar bescherming en erkenning van de vrijzinnig humanistische gemeenschap overal in de wereld. Want niet geloven in een god zou je nergens je leven mogen kosten. Het klinkt evident. Elizabeth O'Casey ijvert er elke dag voor dat het daadwerkelijk evident wórdt.

Meer info op: www.iheu.org

© IHEU

Carne Ross

De überonafhankelijke diplomaat

Als Britse topdiplomaat had Carne Ross onder andere de leiding over het vredesproces in het Midden-Oosten op het Britse ministerie van Buitenlandse Zaken. Hij schreef speechen voor de minister van Buitenlandse Zaken, onderhandelde zowel met Yasser Arafat als met gezanten van Saddam Hoessein, en praatte in Afghanistan met krijgsheren over de uitschakeling van Al Qaeda. Nadien werd Ross Midden-Oosten-expert bij de Britse delegatie van de VN-Veiligheidsraad.

Daar was hij onderhandelaar in het Irak-dossier met betrekking tot de vermeende aanwezigheid van massavernietigingswapens, die werd aangewend ter verantwoording van de invasie van Irak. Hij stelde zich van meet af aan erg kritisch op tegenover die verdenking. Hij raakte gedesillusioneerd en ging door een zware persoonlijke en ethische crisis.

Om zijn aandacht te verleggen, trok Ross op missie naar Kosovo. Hij was er getuige van een vreselijk burgerconflict en een toenemende instabiliteit. Door de bevolking bij de onderhandelingen over de toekomst van de regio compleet te negeren, creëerde de onhandige en onervaren Kosovaarse regering nog meer onrust en oproer. Tot Ross' vrouw op een idee kwam: als hij die regering nu eens zou gaan adviseren?

Zo gezegd, zo gedaan: Ross nam ontslag als diplomaat, waagde een sprong in het onbekende en begon met Independent Diplomat, de allereerste diplomatieke adviesgroep ter wereld. Die niet-gouvernementele organisatie rekruteert diplomaten om onervaren regeringen, niet gehoorde politieke groepen, partijen in conflictgebieden ... te adviseren en diplomatieke bijstand te verlenen in internationale instellingen, in ruil voor het tastbaar verbeteren van de situatie voor de burgers in hun respectievelijke landen. Een revolutionaire aanpak in het anders zo behoudsgezinde diplomatieke milieu. Maar Ross is een geval apart: hij combineert het pragmatisme van de topdiplomaat met de dadendrang van een innovatieve entrepreneur.

Meer info op: www.independentdiplomat.org

© Independent Diplomat

Door dacht

Bert Goossens en Christophe Van Waerebeke

Gezegd

"Vrede kan niet bewaard worden door middel van strijdkracht. Het kan alleen bereikt worden door middel van ons verstand."
- Albert Einstein, Duits-Zwitsers-Amerikaanse theoretisch natuurkundige

"Vrede is niet de afwezigheid van oorlog. Het is een deugd, een geestesstemming, het is de dispositie voor goede daden, vertrouwen en recht."
- Baruch Spinoza, Nederlandse filosoof

"Om gelukkig te leven moet je in oorlog leven met je passies en in vrede met de passies van anderen."
- Socrates, Griekse filosoof

Killerrobots

Steeds vaker worden drones en andere hoogtechnologische middelen ingezet voor strategische missies in oorlogsgebied. Vredesactivisten wijzen erop dat dit bijdraagt aan de dehumanisering van oorlogsvoering. Met de opkomst van killerrobots zou een rode lijn worden overschreden.

België is het eerste land ter wereld dat bepaald heeft dat het geen gebruik zou maken van volledig autonome wapens. Killerrobots, die zonder menselijke tussenkomst doelwitten kunnen aanvallen, bestaan vandaag nog niet. Wetenschappers menen echter dat het een kwestie van jaren is voordat de eerste killerrobot in productie gaat.

- Vind jij het verbod op killerrobots een goede zaak?
- Kunnen killerrobots bijdragen tot meer vrede in de wereld?
- Welke alternatieve oplossingen of scenario's zie jij om algemene vrede in de wereld te brengen?

Positieve en negatieve vrede

Negatieve vrede is een (actieve) vorm van vrede die gekenmerkt wordt door de afwezigheid van direct geweld zoals oorlog.

Positieve vrede is een (duurzame) toestand van vrede zonder indirect of structureel geweld, zonder cultureel geweld of economische uitbuiting.

Zou jij volgende begrippen onder positieve of negatieve vrede plaatsen?
- sociale zekerheid
- militaire vredesmissie
- ontwikkelingssamenwerking
- traumabestrijding
- conflictpreventie
- conflicthantering
- staakt-het-vuren
- humanitaire corridor
- vredesopbouw
- vredeshandhaving
- mensenrechteneducatie

Antwoorden:
- Positieve vrede: sociale zekerheid, ontwikkelingssamenwerking, conflictpreventie, vredesopbouw, mensenrechteneducatie.
- Negatieve vrede: militaire vredesmissie, traumabestrijding, conflicthantering, staakt-het-vuren, humanitaire corridor, vredeshandhaving.

Vrede in je klas

De Nederlandse filosoof Bart Brandsma wil met zijn polarisatiemodel onder anderen leerkrachten inzicht bieden in de dynamiek van het wij-zij-denken. In een interview op Klasse.be geeft hij enkele tips mee hoe je de vrede binnen je klas kan bewaren of terugvinden.

"Conflict is niet het tegenovergestelde van vrede. Als je dat zo bekijkt, stel je heel snel de schuldvraag en zoek je een zondebok: wie heeft dat gedaan, wie heeft die vrede verstoord? Je dreigt te polariseren. De echte vraag is: hoe ga je ermee om? Conflicten horen bij samen leven, net als polarisering trouwens. Dat moeten we aan onze leerlingen leren. De definitie van vrede is: een lange reeks conflicten waar je goed mee omgaat."

Lees het volledige interview op: www.klasse.be

VUBorkest
o.l.v. Jurgen Wayenberg

luchtvaardig

Solist: Ken Serrien (euphonium)
Solist: Carolien Van Nerom (klarinet)
Bart Vande Voorde (klarinet)
Woord: Ingrid Vanrutten / Yoeri Lewijze

Raymond Ouverture | Ambroise Thomas
Euphonium Concerto | John Stevens
II Concerto para Clarinete | Oscar Navarro
Danse Bacchanale | Camille Saint-Saëns
Poème symphonique | naar György Ligeti
Flying theme from E.T. | John Williams
Into the storm | Robert W. Smith
Suite from Aladdin | Alan Menken

Info en reservatie (vanaf oktober):
www.vub.ac.be/vuborkest
concerten@vub.ac.be

Tickets € 12 / € 8 (kassa € 15 / € 10)

TIENEN - **zondag 18 november** - **16u**
CC De Kruisboog (Manège), St.Jorisplein 20

BRUSSEL - **zondag 25 november** - **15u**
AULA VUB Etterbeek, Pleinlaan toegang 13

BREDENE - **zaterdag 1 december** - **20u**
Eventcentrum Staf Versluys, Kapelstraat 76

LIER - **zondag 2 december** - **15u**
CC De Mol, Aarschotsesteenweg 3

GENK - **zondag 9 december** - **15u**
CC C-Mine, Wilde Kastanjelaan 11

Met de steun en/of medewerking van de huizenvandeMens, het Vermeylenfonds, het Willemsfonds, het Humanistisch Verbond, VLC's en VOC's, Instellingen Morele Dienstverlening, Vrijzinnige Dienst Universiteit Antwerpen, HV Vrijdenkend Lier, UPV Kern Lier, Liers Cultureel Centrum, UPV Kern Tienen, Genkse Humanisten, Vrijzinnig Limburg, Erasmushogeschool Brussel, Vriendenkring Personeel VUB/EhB/UZBrussel, Oudstudentenbond VUB, UZBrussel, Dienst Cultuur VUB, Uitstraling Permanente Vorming vzw, het Masereelfonds.

VUB VRIJE UNIVERSITEIT BRUSSEL

REDE IS VREDE

de mens.nu is vrijzinnig humanistisch